

Iveta Apkalna: “Mijn beste uitvoering moet nog komen”

Op 12 mei komt de Letse organiste Iveta Apkalna op uitnodiging van de Stichting Vox Humana een avondvullend concert geven in de Rotterdamse Laurenskerk. Als rijzende ster schuwt ze de media niet en lijkt ze korte metten te maken met het beeld van de organist die zich het veiligst voelt achter zijn rugpositief, hoog boven op het orgelbalkon. Van haar verschenen enkele opvallende cd's; haar laatste, *Himmel & Hölle*, won de Duitse muziekprijs *Echo Klassik 2005*. Onlangs gaf ze een concert in de Philharmonie van Keulen en reisde na afloop naar Deventer om zich daar gewillig te laten interviewen en fotograferen door enkele 'orgelmedia'. Ze beschouwt het Walcker-orgel in de Dom van Riga als “mijn bruidgom” en verrast haar publiek met spectaculaire programma's waarin steevast plaats is voor nieuwe composities uit haar geboorteland.

Foto: Lukas Pollack

In vloeiend Engels vertelt de nu dertigjarige Iveta Apkalna haar levensverhaal en -filosofie. “Ik was er al vroeg van overtuigd dat ik mijn leven aan de muziek wilde wijden. Op mijn vijfde jaar begon ik met pianospelen en op mijn achtste was ik ervan overtuigd dat muziek mijn lust en mijn leven zou worden. Ik had echter nooit verwacht dat mijn muzikale leven – het woord carrière gebruik ik liever niet – zich zo snel zou ontwikkelen. Evenmin had ik voorzien dat muziek mij over de hele wereld zou brengen en me in staat zou stellen zoveel ervaringen op te doen, zoveel te zien, zoveel mooie orgels te bespelen. Ik heb dat allemaal niet van tevoren bedacht. Ik wist wel wát ik wilde, maar niet hóe ik het zou doen. Muziek is voor mij geen *beroep* maar een *levensstijl*. Als iemand mij vraagt: ‘wat is je beroep?’, dan antwoord ik dat ik geen beroep heb. Een beroep is iets wat je doet om in je levensonderhoud te voorzien; muziek is voor mij een manier van leven, muziek is mijn passie.”

“Een groot deel van mijn succes heb ik te danken aan de voortreffelijke leraren die

ik heb gehad. Veel van mijn muzikale vrienden hadden geen goed contact met hun leraren en raakten daardoor ook het contact met de muziek kwijt. Van elke muziekleraar in mijn leven heb ik méér geleerd dan alleen techniek en interpretatie. Van mijn eerste pianolerares heb ik twaalf jaar lang – vanaf mijn zesde jaar – les gehad. Zij geloofde in mij en herkende het latent aanwezige talent. Ze heeft me later verteld dat ze aan het eind van het jaar vóórdát ik naar de muziekacademie in Riga zou gaan, niet meer wist wat ze mij nog moest leren. Ze had op het laatst het gevoel dat zij les kreeg in plaats van les gaf.”

RISICO'S DURVEN NEMEN

Hoewel Iveta Apkalna in het dagelijks leven graag alles op orde heeft, zoals later uit het gesprek zal blijken, laat zij bij haar optredens veel afhangen van het moment. “Ik hou van het verrassingselement. Dat je het podium op komt en niet precies weet wat er gaat gebeuren. Ik denk van tevoren niet na hoe snel ik bijvoorbeeld een *accelerando* zal maken, hoe langzaam een *ritardando* zal zijn of

GERCO SCHAAP

hoe lang het slotakkoord zal duren. Ik hou ervan als dat soort dingen spontaan gebeurt. Gisteren bijvoorbeeld verraste ik mezelf tijdens een concert in de Keulse Philharmonie, door een stuk dat ik een half jaar geleden heb gestudeerd totaal anders te spelen dan ik tot dusver had gedaan. Ik kreeg ineens een vreemd idee in m'n kop en bracht het daar, op dat podium, meteen in praktijk. Ik hou ervan om risico's te nemen. Dat is iets wat ik geleerd heb van mijn tweede pianoleraar, prof. Teofilis Bikis, op de Muziekacademie in Riga. Hij vond het helemaal niet prettig wanneer ik iets herhaalde wat hij voordeed; hij inspireerde me juist om onverwachte dingen te doen. Ik beschouw dat als een volgende stap in de muzikale opleiding. Van hem leerde ik ook hoe je je als artiest op een podium beweegt.

De derde leraar die erg belangrijk voor me is geweest, is prof. Joan Havill van de London Guildhall School of Music, waar ik in 1999/2000 mijn vervolgstudie voor uitvoerend musicus deed. Zij leeft voor het lesgeven, en zij leerde me in mezelf te geloven. Op een of andere manier voelde zij aan dat ik me niet helemaal op mijn plaats voelde in die internationale pianoklas. Ook drong zij erop aan dat ik pianiste zou worden, niet organiste.

Het was echter prof. Talivaldis Deksnis, bij wie ik vier jaar gestudeerd heb, die in mij de liefde voor het orgel heeft doen ontwaken. Een van zijn sterke kanten is, dat hij nooit afgunstig is op zijn leerlingen wanneer zij succes hebben en meer bekendheid krijgen dan hij zelf. Integendeel, hij verheugt zich altijd in hun succes.

Een andere leraar die ik met name wil noemen was prof. dr. Ludger Lohmann in Stuttgart, bij wie ik van oktober 2000 tot maart 2003 orgel heb gestudeerd. Hij was voor mij een enorme bron van informatie. Als ik naar hem toe ging, was het alsof ik bij een grote bibliotheek op bezoek ging. Elke keer wanneer ik bij hem vandaan kwam, noteerde ik alles wat hij

Foto: Gerco Schaap

“Ik ga graag het gevecht aan”

had gezegd in een opschriftboek, en nu is dat boek voor mij van grote waarde omdat ik er heel veel bruikbare informatie in terugvind.

Ten slotte heb ik voor wat mijn artistieke ontwikkeling betreft veel te danken aan mijn zakenpartner Lukas Pollack. Hij heeft mij aangespoord me te verdiepen in andere kunstuitingen zoals literatuur, schilder- en beeldhouwkunst, en los te komen van de kennis die je via boeken en cd's opdoet. Je eigen wereld creëren, je eigen cd maken, kortom je eigen individualiteit vinden. Dit creatieve element was ik bijna kwijtgeraakt door de intensieve studie en het alsmaar

tot me nemen van lerarenkennis. Het zijn uiteindelijk niet de diploma's die tellen voor je eigen ontwikkeling. Je moet je creatieve geest blijven voeden, anders loop je het gevaar geen persoonlijkheid te ontwikkelen.”

Uit interviews heb ik begrepen dat u het orgel als een persoon beschouwt.

“Ja, wij vormen één familie. Afgaande op hun karakter ervaar ik sommige orgels als mannelijk, andere als vrouwelijk. Je hebt krachtige orgels, zacht-aardige orgels, orgels die prompt reageren, maar ook orgels die heel traag reageren. Ik kan het vaak niet laten een orgel op deze manier te

Prof. Talivaldis Deksnis leidt sinds 1986 de orgelklas van de Muziekacademie in Riga. Hij is een vurig pleitbezorger van hedendaagse orgelmuziek uit Letland en is al jaren bezig het orgelbestand van Letland in kaart te brengen.

typeren. Elk orgel, ook het kleinste instrument, heeft een ziel. Er zijn orgels die direct beantwoorden aan het gewenste klankbeeld, maar er zijn er ook waarmee je strijd moet leveren om een compositie zo te laten klinken als je voor ogen staat. Het zijn meestal de 'vrouwelijke' orgels die iets te verbergen hebben, die zich niet direct geven, maar het orgel in de Petridom in Bremen bijvoorbeeld is typisch een man. Er zijn orgels die van een organist verlangen dat hij *met* in plaats van *op* het orgel speelt. Er zijn ook afstandelijke orgels die met "u" aangesproken willen worden; die ervaring heb ik met de orgels van Gottfried Silbermann waarvan ik er afgelopen zomer een aantal heb bespeeld. Je moet ze zeer *beleefd* benaderen en je moet zo min mogelijk bewegen, want elke beweging levert hinderlijke bijgeluiden op. Het pedaal rammelt, de oude bank kraakt ... ik heb me voorgenomen nóóit meer een trisonate van Bach op een Silbermann-orgel te spelen, want het pedaal maakt zoveel lawaai dat de pedaalmelodie niet meer te volgen is."

"MIJN DROOMINSTRUMENT"

Hoe zou u in dit verband het Walcker-orgel in de Dom van Riga karakteriseren?

"Wat ik nu ga zeggen klinkt als een zin uit een toeristenfolder van Riga, maar de klank van dat orgel móét je hebben ervaren, want zo'n ervaring zul je nergens anders vinden. Als ik dat orgel bespeel, is het of de klank zich door mijn hele lichaam voortplant. Tot dit orgel kun je geen afstand bewaren; zodra je de windmotor aanzet, is het of de wind je eigen lijf in blaast. Als je de klank beneden in de kerk hoort, weet je soms niet waar het geluid vandaan komt. Het domorgel van Riga is in verschillende opzichten uniek. Aan geen ander orgel kun je bijvoorbeeld zo goed de kwaliteiten van een organist afmeten als aan dit instrument. Het heeft zeer zwaar spelende mechanische tractuur. Elke noot die je erop speelt, moet er zijn en moet je zelf kunnen hóren. Gebeurt dat niet, dan bereikt de klank de luisteraar niet. Het orgel brengt ook genadeloos aan het licht in hoeverre de bespeler in staat is naar zijn eigen spel te luisteren door de oren van de luisteraar. In Riga moet je je heel goed kunnen voorstellen hoe je spel 'beneden' klinkt, want als je afgaat op wat je om je heen hoort, is het resultaat voor het publiek een complete chaos. Als organist moet je in Riga overdrijven,

vijftig procent méér geven dan op andere orgels. Vijftig procent meer helderheid, vijftig procent meer precisie, vijftig procent meer oog voor registraties. Na afloop van een concert in Riga ben ik lichamelijk uitgeput, zijn m'n vingernagels gebroken, maar toch zou ik dat orgel "mijn droominstrument" willen noemen. Het was altijd al mijn droom dit orgel ooit te bespelen. In 1997, nadat ik de derde prijs had gewonnen op het orgelconcours van Lahti (Finland), werd me gevraagd een concert in de Dom van Riga te geven. Ik herinner me die dag als de mooiste in mijn leven, belangrijker zelfs nog dan toen ik op zestienjarige leeftijd voor de paus speelde. Mijn kennismaking met het orgel verliep nogal merkwaardig. Ik assisteerde bij een concert dat mijn leraar daar gaf. Na dat concert bleef hij doorspelen omdat er aansluitend een dienst was. Tijdens het spelen gaf hij te kennen dat hij even naar beneden moest: of ik in zijn plaats verder wilde spelen. "Maak je geen zorgen", zei hij, "ik trek wat registers open en zet wat muziek voor je neer". Hij vormde met zijn hand een akkoord, ik nam dat akkoord over en speelde op die manier verder. Zo speelde ik mijn eerste noten op het instrument waar ik zo tegenop had gekeken. Eigenlijk was ik beschaamd dat ik zo onvoorbereid dit orgel beroerde. Dit is geen orgel waarbij je plaats neemt op de orgelbank en meteen gaat spelen; het vereist al je kracht. Na een kwartier spelen had ik al een natte rug en dacht: wat moet dit worden als ik hier een concert ga geven? Maar tijdens het bewuste concert vergat ik al die moeilijkheden. Dat concert was voor mij als een huwelijksdag, met het orgel als mijn bruidegom. Tijdens het voorlaatste deel uit de vijfde symfonie van Widor was ik zelfs even helemaal van de wereld, totaal onder de indruk van waar ik mee bezig was. Tot ik wakker schrok en me realiseerde dat de *Toccata* nog moest komen! Het was een eenmalige ervaring!"

VOORBEREIDING

Hoe bereidt u zich voor op een concert?
"Het uitdenken van een programma

BIOGRAFIE

Iveta Apkalna (1976) werd in Rezekne (Letland) geboren en kreeg pianoles vanaf haar vijfde jaar. Op zestienjarige leeftijd speelde zij orgel tijdens het bezoek van paus Johannes Paulus II aan Letland. Nadat ze haar studies aan het Ivanov Muziekcollege in haar geboorteplaats had afgesloten, studeerde ze piano bij prof. T. Bikis en orgel bij prof. T. Deksnis aan de J. Vitols Muziekacademie Letland. In 1999 studeerde ze cum laude af en kreeg een beurs voor een vervolgstudie piano aan de Guildhall School of Music in Londen bij prof. Joan Havill. In mei 2003 behaalde ze haar solodiploma na een studie van drie jaar bij prof. dr. Ludger Lohmann in Stuttgart. Ze nam deel aan meesterscursussen bij Ewald Kooiman, Hans-Ola Ericsson en Daniel Roth, en won in 2002 de Bach-prijs op de Internationale Orgelcompetitie in Calgary. Daarvoor had ze in 1997 al prijzen gewonnen op het Lahti Orgelfestival in Finland en in 1999 op het M.K. Ciurlionis Orgelconcours in Vilnius (Litouwen). Sindsdien is haar carrière in een stroomversnelling geraakt. Ze trad als pianiste en organiste op in verschillende Oost- en West-Europese landen. In 2000 werd ze door het Letse ministerie van Cultuur onderscheiden vanwege haar bijzondere verdiensten voor de verbreiding van de Letse orgelmuziekcultuur in het buitenland. In 2004 was zij een van degenen die de prestigieuze *Latvian Music Award* kreeg uitgereikt. Ze maakte twee cd's voor het label Hera en één voor Querstand (*Touch down in RIGA*).

kost mij de meeste voorbereidings-tijd. Ik vind het heel belangrijk hoe een programma er als totaal uitziet. Een goed programma is voor mij zoiets als een spannende film: een voorprogramma dat je interesse opwekt, een boeiende intrige en een spannend slot. Behalve in de orgeldispositie ben ik ook geïnteresseerd in omgevingsfactoren. Is het een 'gewoon' kerkconcert of een concert in het kader van een festival? Is het in een grote stad of in een dorp? Staat de speeltafel op een podium of zit ik boven op het orgelbalkon? Ook wil ik graag weten in welke muziek de mensen in die regio geïnteresseerd zijn. Dan schrijf ik een aantal stukken die ik in gedachten heb op losse papertjes en ga daarmee aan het puzzelen. Een programma kan niet uit louter hoogtepunten bestaan; je moet climaxen en momenten van ontspanning inbouwen. Er moet een dramatische lijn in zitten, en ik vind het ook belangrijk dat bepaalde stukken verband met elkaar houden. Bijvoorbeeld een toccata van Bach aan het begin en een daarmee contrasterende toccata aan het eind, zodat het publiek hoort hoe verschillend een toccata kan klinken. Ook voor mijzelf moet het programma interessant zijn; als je eigen programma je niet bij voorbaat boeit, weet je zeker dat de boodschap niet bij het publiek overkomt. Ik geloof dat veel organisten zich onvoldoende in het publiek verplaatsen. Ze stemmen hun programma's te vaak af op wat voor organisten interessant is. Daarom zijn orgelconcerten minder populair dan andere concerten, en daarom zoek ik voortdurend naar iets om dat te doorbreken. Ik weet dat veel mensen moeite hebben met muziek van iemand als Philip Glass. Deze muziek heeft een reinigend effect op je geest. Laatst heb ik een stuk van hem als toegift gespeeld en dat werkte. Het stond niet op het programma, dus het publiek luisterde onbevooroordeeld. Na afloop bleef het heel lang stil. Dan weet je dat de boodschap is overgekomen."

Ik vraag Iveta of zij al ideeën heeft voor het concert dat ze op 12 mei in

Rotterdam hoopt te geven. Ten tijde van dit gesprek (17 februari j.l.) is ze er nog mee bezig. "Organisatoren vinden mij soms een ramp omdat ik niet al een jaar van tevoren mijn programma kan inleveren. Ik weet toch niet hoe ik me over een jaar zal voelen, wat me op dat moment inspireert? Programmeer ik een stuk wat me nu bezighoudt, dan kan ik over een jaar niet hetzelfde geven wat ik nu kan geven. Ik vraag me vaak af hoe beroemde musici dat toch doen. Ik kan het in elk geval niet!" Inmiddels is het programma voor Rotterdam bekend: een *Te Deum* van de Letse componist Peteris Vasks (1946), een transcriptie van een *Rondo* voor piano en orkest van Mozart, de *Vier Skizzen* van Schumann en de *Passacaglia* van Shostakovitch vóór de pauze, Bachs *Passacaglia* en Jongens *Sonata Eroica* na de pauze.

Het gebeurt niet vaak dat het Nederlandse publiek de *Passacaglia* uit de opera *Lady Macbeth from Mzensk* van de Russische componist Dmitri Shostakovitch op een concert te horen krijgt. "Onlangs ben ik zeer onder de indruk geraakt van een uitvoering van deze opera in Riga. Die *Passacaglia* is het enige werk dat Shostakovitch voor orgel heeft omgewerkt. De ervaring van het horen van dit stuk is te vergelijken met een tocht door een bos waar de zon schijnt en alles mooi groen is, en op zeker moment word je geschokt door een boom die over je heen valt. Met dat verschil dat het geen pijnlijke schok is die je overkomt, maar een die je tot nadenken aanzet. Daarnaast wil ik het Rotterdamse publiek graag in aanraking brengen met muziek uit Letland. Ik zeg altijd: als organisten uit Letland deze muziek niet spelen, wie dan wel?"

Is het niet zo dat wanneer muziek goed genoeg is, ze haar weg wel zal vinden en zichzelf zal overleven?

"Zo zou het moeten zijn, maar zo gaat het niet altijd. Zeker niet wanneer ze niet is uitgegeven. Ik ben dan ook heel blij dat er zoveel aanvragen komen voor kopieën van stukken die

Het Walcker-orgel in de Dom van Riga (1884, VI/P/124), in 1984 gerestaureerd door Flentrop Orgelbouw. "In Riga moet je vijftig procent meer geven dan op andere orgels."

ik op mijn repertoire heb, dat mijn cd-producer Ralph Kulling (www.editionhera.de) er een aantal in druk gaat uitgeven."

Uw laatste cd is getiteld 'Himmel & Hölle', 'hemel en hel'. Vanwaar deze titel?

(Lacht:) "Mijn hele leven speelt zich af tussen hemel en hel. Maar mijn 'hel' is niet donker gekleurd. Ik hou ervan om hells moeilijke dingen te doen. Het geeft mij veel meer bevrediging wanneer ik iets bereik na noeste arbeid dan wanneer het me in de schoot wordt geworpen. Ik ga graag het gevecht aan. Misschien heb ik dat van mijn vader, die bij de politie werkt en in het dagelijks leven de misdaad bestrijdt. Een kunstenaar is kwetsbaar als een vis, zwemmend tussen vele opvallende, kleurige en minder opvallende vissen, maar ook tussen haaien. Ik kom nogal wat haaien tegen in mijn muzikale leven, en dan doel ik niet zozeer op critici maar vooral op collega's. Er is een tijd geweest dat ik ze vreesde, maar ik heb ontdekt dat zij jou bekijken zoals jij hen. Toon je respect, dan word je gerespecteerd; toon je je kwetsbaar, dan vallen ze je aan.

Ik krijg natuurlijk ontzettend veel commentaar op wat ik doe en hoe ik eruitzie. Veel mensen denken dat ik

het product ben van een uitgekende pr-strategie, maar dat is niet zo. Ik ben geen evenknie van Vanessa Mae (violiste, G.S.) die wél het product van een marketingconcept is. Bij mij is dat allemaal heel natuurlijk gegaan. Ik zou willen dat het organistenwereldje in dit opzicht wat minder conservatief was. Ik verbaas me erover dat veel collega-organisten van mijn leeftijd zich gedragen als bezadigde cantors. Maar dat komt misschien ook doordat ik in het dagelijks leven geen kerkorganist ben.

Mijn hele leven vecht ik al tegen het 'Assepoester-etiket' dat me door ontelbare journalisten is opgeplakt: het meisje met de zilveren schoentjes uit de provincie dat orgel speelt, de 'Cinderella van het orgel'. Ik voel me veel meer 'Alice in Wonderland'! Ik hou ervan om ervaringen op te doen en me te verwonderen om alles en iedereen om me heen. Waarschijnlijk heb ik toch zelf aan dat beeld van Assepoester bijgedragen: als negenjarige componeerde ik een suite voor piano vierhandig met de naam *Cinderella*."

Componeert u nog, of improviseert u?

"Met componeren ben ik gestopt omdat ik nogal perfectionistisch ben ingesteld. Bij mij moet alles altijd perfect in orde zijn, ook thuis, tot in de keuken toe. Alles heeft bij mij zijn vaste plaats. Met zo'n instelling kun je niet componeren, dan moet je een vrije geest hebben, jezelf kunnen toestaan ongeordend te denken en iets uit het niets te creëren. Dat is ook de reden waarom ik niet improviseer. De innerlijke behoefte ontbreekt, en dat verbaast me enerzijds wel omdat de meeste organisten ook improviseren. Aan de andere kant: ik heb nooit les gehad in improvisatie. Er zijn genoeg organisten die daar heel goed in zijn. Mijn roeping ligt op een ander vlak: het instuderen en ten doop houden van onbekend en nieuw repertoire. Er ligt in bibliotheken, in muziekwinkels en bij componisten nog zóveel repertoire te wachten op ontdekking en uitvoering ... ik wil het publiek graag blij maken door hen met deze muziek in contact te brengen. Natuurlijk kan

ik dat niet zonder mijn gezicht te laten zien, maar alles wat ik doe moet je zien als pr voor het orgel!"

Iveta Apkalna speelt op 12 mei om 20.15 uur in de Grote of St.-Laurenskerk in Rotterdam. Zie ook www.stichtingvoxhumana.nl. Voorafgaand aan dit concert speelt ze op woensdag 10 mei om 12.45 uur een orgelpauzeconcert in deze kerk (toegang vrij). Op 23 juni werkt ze mee aan de Passau Orgelnacht en op 7 augustus is zij te beluisteren in de St.-Lambertusbasiliek in Düsseldorf.

Op www.editionhera.de/index.htm is van alles over Iveta Apkalna te vinden: foto's, interviews, kritieken, concertagenda en cd-informatie.

IVETA APKALNA TOUCH DOWN IN RIGA

Naji Hakim: Bagatelle;

Max Reger: Erste Sonate für Orgel op. 33; Choralfantasie 'Wie schön leucht' uns der Morgenstern' op. 40 nr. 1; Péteris Vasks:

Cantus ad pacem - Concerto per organo
Querstand VKJK 0404 - speelduur 67'30" - €€€

Verkrijgbaar bij de muziekhandel

Importeur: Codaex, Amsterdam

www.vkjk.de

